

De stadsmens en haar natuur

Door: Marjan Visscher

Symposium Staring Advies, 17-12-2011

Welkom allemaal. U denkt misschien: “Nu ga ik naar een symposium over stadsnatuur en nu gaan we het hebben over de mens”. Tja, wellicht wat vreemd, tenzij u natuurlijk vindt dat de mens onderdeel is van de stadsnatuur, want we hebben nog geen definitie gegeven voor stadsnatuur. Voor het gemak geef ik er maar even mijn eigen invulling aan. Stadsnatuur is alles dat groeit of vorm krijgt onder invloed van licht, lucht en water, dus de mens is voor mij ook natuur. En daarin sta ik niet alleen, want uit onderzoek van de Universiteit van Wageningen¹ blijkt dat 38% van de Nederlanders dat ook vindt. Huisdieren scoren met 31% iets lager. Onkruid tussen de tegels scoort wat hoger, namelijk 45%. Stadsparken doen het nog beter; 58 % van de Nederlanders vindt dat stadsparken tot de echte natuur gerekend kunnen worden en voor vogels in de stad geldt zelfs een percentage van 68%. Kortom, de meeste stedelingen zullen, ook als zij nooit de stad verlaten - naar eigen zeggen - met enige vorm van natuur in aanraking komen.

Het feit dat de meeste mensen natuur breed opvatten wil nog niet zeggen dat zij haar altijd en overal waardeert. De vraag die mij dan ook bezig houdt is wat natuur nu voor de doorsnee stedeling betekent? Vindt zij stadsnatuur belangrijk, hoe ervaart zij die natuur en is zij tevreden met het aanbod of juist niet? Vindt zij een diversiteit aan soorten belangrijk of niet? Of maakt het allemaal niet uit en is dit symposium een leuk tijdverdrijf voor een selecte groep mensen met een bijzondere hobby?

Voor ik verder ga wil ik u iets vragen: Wie is hier vóór stadsnatuur? Oké, u bent bijna allemaal voor stadsnatuur. Wie woont er in de stad? Oké, minder dan de helft. Ik denk dat wij wel kunnen stellen dat we in deze zaal geen representatieve doorsnee van de stedelijke bevolking vertegenwoordigen. U bent immers niet allemaal stedeling en gaat naar een symposium over stadsnatuur. En ik ken genoeg stadse types die hier niet als vanzelf naar toe zouden gaan. Wat ik dus probeer te zeggen, is dat wij ons mede zullen moeten verdiepen in de stedeling om de waarde en kansrijkheid van natuur in de stad te bepalen. Natuur heeft immers alleen kans van slagen als zij door en voor de stadsmens als meerwaarde wordt ervaren. De afgelopen tijd heb ik dan ook geobserveerd en geanalyseerd en ik kom tot de conclusie dat de stadsmens soms heel anders in elkaar zit dan je als natuurexpert misschien dacht te verwachten.

Om te beginnen ben ik me serieus gaan afvragen of de stedeling nu van natuur houdt of niet? In elk geval is zij niet consequent in haar liefde voor natuur. Ik zal dit illustreren aan de hand van een aantal voorbeelden.

Laatst was ik op een verjaardag van iemand die in de stad woont en opeens zat er een dikke, vette, naaktslak op de muur. Zo'n bruine van wel 10 cm lang, met zwarte sprietten. De gastvrouw kreeg hem in de gaten, trok een vies gezicht, voelde schaamte voor dat vieze beest en vroeg zich af wat ze moest doen. Prompt kwamen de adviezen van enkele verjaardagsgasten, medestadsbewoners. “Je moet er zout op doen, dat helpt, werd gezegd”. Nee, je kunt ook gaan strooien met van die korrels,

---

¹ Het Groene Hart van Burgers, het maatschappelijk draagvlak voor natuur en natuurbeleid. H.C.M. de Bakker; Koppen, C.S.A. van en J. Vader. Rapport 47, Wageningen UR, augustus 2007.

dat werkt veel beter, dat helpt namelijk ook tegen de pissebedden, zei een ander. Er was niemand die de pracht zag van het mooie beest, dat ondanks alle commotie de rust wist te bewaren.

Tja, de stadsbewoner, houdt zij wel van natuur? Het vreemde was dat het verjaardagscadeau van de slakkenverdelgingsadviseurs bestond uit een voederhuisje en vogelzaad voor die leuke vogels in de tuin.....Vogels in de stad zijn ook natuur. Misschien houdt de stadsbewoner wel selectief van de natuur? Moet zij aibaar, leuk en lief zijn, maar niet kleverig of te veel poten hebben?

De stedeling vindt dus niet elke soort uit de natuur even leuk. Laten we dan eens kijken hoe het met bomen zit. Bomen zijn toch ook natuur? Zonder bomen geen vogels en vogels in de tuin waren leuk hebben we net geleerd, dus bomen in de tuin die vogels aantrekken zullen ook wel goed zijn. Niets in minder waar. Kijk maar naar de Rijdende Rechter en zie hoeveel burenruzies er over bomen gaan, over het blad dat in de goot valt, de zon die wordt weggenomen om dan nog maar niet te spreken over het gevaar van die woudreuzen.....? Meester Frank Visser heeft het er maar druk mee. Tja, de stadsbewoner zit zij wel te wachten op al die natuur? Of misschien houdt zij wel selectief van de natuur? Natuur is leuk, zolang het maar geen uiting is van buurmans territoriumdrift, zolang je er maar geen last van hebt.

Mocht je nu willen concluderen dat mensen dus niet van bomen in de tuin houden, kijk dan eens naar de Anne Frank boom. Wat een commotie om zo'n oude zieke boom. Accepteer nu toch dat ie rijp was om dood te gaan! Mag ie alsjeblieft? Hij heeft al lang genoeg bestaan en zo veel meegemaakt. Tja, natuur met een verhaal, natuur met een symbolische betekenis dat is de stedeling blijkbaar wat waard.

Met het beeld van de Rijdende Rechter voor ogen was ik verbaasd over de ophef die ontstond toen in Utrecht platanen werden gekapt op het Vredenburg. Tja, want het plein moest op de schop. Het zou er alleen maar mooier van worden. Platanen, het waren nota bene exoten, dat die stedelingen zich daar zo druk over maken! Natuur, misschien houdt de stedeling dan toch wel van de natuur, zolang zij esthetisch is en onderdeel van de openbare ruimte, die toch ook een beetje van henzelf is.....

Stedelingen houden dus van natuur die leuk, lief, aibaar of esthetisch is, een verhaal vertelt, geen overlast veroorzaakt en zij een beetje als van henzelf beschouwen.

Ik denk dat deze analyse wel klopt. Neem in dat geval het Vondelpark. Dat is toch ook natuur? Tenminste dat vindt 58% van de Nederlanders. Geen Amsterdammer die het kan missen. Niemand die het in zijn hoofd haalt het vol te bouwen. Het is immers identiteitsbepalend en voelt voor ieder van vier hoog achter als een welkom stukje buitenruimte, waar je kunt wandelen, picknicken, sporten of halsbandparkieten kunt spotten.

Voor wie nu denkt dat de natuur in de gedeelde buitenruimte altijd wordt gewaardeerd die heeft het mis. Dat bleek laatst maar weer toen ik een ruim opgezette nieuwbouwwijk bezocht. De gemeente had een aantal voormalige sloten met natuurvriendelijke oevers ingepast in het wijkontwerp. Ik vond het als natuurkenner wel geslaagd. Het was ook nog eens esthetisch en contrasteerde wel lekker bij de tegeltuinen, loungebanken, terrashaarden en symmetrisch ingerichte vensterbanken, zonder veel groen. Het riet maakte een suizend geluid, alsof het fluisterde in de wind. Niets mis mee zou je zeggen. Wie kan daar nu tegen zijn!? Maar ja, wat bleek, met de sloten waren ook de kikkers ingepast. Toen het voorjaar werd zetten ze hun keel op. En wat gebeurde er: een groep bewoners ging klagen over de geluidsoverlast. Het was vreselijk al dat gekwaak, dat natuur zo'n herrie kon

maken! Dat deze kabaalmakers massaal die vervelende muggen opraten, dat was men blijkbaar even vergeten.....

Tja, de stadsbewoner, wat vindt zij nu eigenlijk van al die natuur? Zit zij er wel op te wachten? Zij woont toch niet voor niets in de stad? Als zij van kikkers had gehouden was zij wel in de polder gaan wonen.....of in elk geval buiten de stad waar veel meer natuur te vinden is.

Goed, ik concludeer dus dat niet elke stadsbewoner even biodiversiteitstolerant is. Maar hoe komt dit toch? Misschien ligt het antwoord wel besloten in de stad zelf? Want waarom ging men vanaf de Middeleeuwen in steden wonen? Het was omdat het mogelijk werd. De landbouw werd zodanig efficiënt dat men met minder arbeid meer kon produceren. In de stad kon je je onttrekken aan de armoede van het platteland. Er was werk te vinden, er was voedsel en er waren voorzieningen, maar bovenal was het in de stad ook veilig. Je kon je er verschuilen achter muren en wallen. Niet alleen de menselijke vijand werd buiten de deur gehouden, maar het maakte ook dat de stedeling kon vervreemden van de natuur, die gevaarlijk was. In de natuur kon je verdwalen, verdrinken of zomaar worden opgegeten. De stad, dat was een plek van beschaving, uitgekerfd uit de wildernis. Wonen in de stad was een uiting van superioriteit, van overwinning op de natuur. En wie zich superior acht laat alleen toe wat hem gunstig zint. En dat is blijkbaar niet al dat leeft.

Maar op grond van deze analyse zou ik nog niet willen zeggen dat natuur voor de stadsbewoner niet belangrijk is. Daarvoor zul je natuur vanuit een breder perspectief moeten beschouwen.

Neem eens het fenomeen stadsvluchteling. In dat geval ben ik zelf wel een goed voorbeeld. Lang heb ik in de stad gewoond, maar op een gegeven moment was het op. Ik had last van de drukte en de stress; al die bussen, mensen en geluiden, ik werd er gek van. Ik zat niet goed in mijn vel, had moeite met de concentratie en was in het geheel niet creatief. Ik ging geregeld wandelen in de natuur om de stad. Niet zo zeer om soorten die emoties oproepen te zien, maar om tot rust te komen en inspiratie op te doen, om er even tussen uit te zijn al dan niet met bevriende medestadsbewoners. Hierin ben ik heel doorsnee gebleken, want uit onderzoeken naar recreatiemotieven blijkt dat het merendeel van de recreanten de natuur niet opzoekt om soorten te zien, maar gewoon om tot rust te komen, er even tussen uit te zijn, al dan niet gezellig met elkaar. Natuur is in dat geval een geliefd decor. Het roept positieve gevoelens op en is daarmee belangrijk voor de stedeling.

Ik zelf woon overigens inmiddels niet meer in de stad, maar in een klein dorp in het bos. Achteraf gezien heb ik in de laatste jaren van mijn stadse leven waarschijnlijk aan een 'natuurtekortstoornis' geleden. Nee, ik verzin dit niet. Dit schijnt ook nogal eens voor te komen bij stadse kinderen die niet meer buiten spelen. Richard Louv benoemt in zijn boek "Het laatste kind in het bos". Hij beschrijft dit fenomeen en betreurt het dat er geen scharrelkinderen meer zijn. Goed, maar maakt u zich over mij geen zorgen; inmiddels heb ik geen last meer van al die klachten. Ik mis nu hooguit de stad.

Ik sta niet alleen in mijn vlucht naar buiten. Want hoewel het merendeel van de Nederlanders in de stad woont, zien we dat veel Randstedelingen het stadse biotoop graag verruilen voor een boerderette of nieuw landgoed op het platteland. Vaak compleet met schutting en hekwerken omgeven, want het is de stadse privacy die meeverhuist. En de stedeling die niet verhuist die droomt wel stilletjes van een klein romantisch boerderijtje, in een groene omgeving en vergezeld van aantal hobbydieren. Dit verlangen sluit ook aan bij de uitkomsten van tientallen studies, waaruit blijkt dat mensen een natuurlijke omgeving prefereren boven een industriële en stedelijke omgeving. Dus liever een stad met natuur dan één zonder.

Tja de stedeling. Zij houdt dus best wel van de natuur.

Het was ook juist de stedeling die oog kreeg voor de esthetische kant van de natuur. We zien dat bijvoorbeeld aan de schilders van de Haagse School die halverwege de 19e eeuw het idyllische platteland wisten te vereeuwigen op het doek. Paul Gabriël, Willem Roelofs, Hendrik Weissenbruch en de gebroeders Maris wisten door de stad de natuur te waarderen, net zoals een vis het water ontdekt als je hem op het droge legt. Natuur werd door hen niet langer alleen gezien als wingewest, als iets dat bestreden en bedwongen moest worden, als iets gevaarlijks waar je voor moest vluchten. Het was meer dan dat.

Het waren ook juist de stedelingen die aan de wieg van de Nederlandse natuurbescherming stonden. Neem Jac P. Thijsse en Eli Heimans, beiden stadsbewoners van Amsterdam. Zij waren het die ruim honderd jaar geleden de Vereniging tot het Behoud van Natuurmonumenten oprichtten. Iets later volgden prachtige organisaties als Geldersch Landschap om maar even dichterbij huis te blijven. Ook zij kenden stedelijke vaders. Ja, want moeders had je in die tijd nog niet.....

Het waren ook veelal de stedelingen die lusthoven en buitens stichtten. Want hoewel de stad door de eeuwen heen een grote aantrekkingskracht had op de plattelandsbevolking, waren het de beter gesitueerden die bij verdichting en een slechter wordend leefklimaat de stad verlieten. De buitens langs de Vecht en de Stichtse Lustwarande zijn er getuigen van. De vermogenden deden dat om hun rijkdom te tonen, maar vooral ook om de drukte achter zich te laten, inspiratie op te doen en gezonde buitenlucht te snuiven. Je zag dit verschijnsel zelfs al in het oude Rome, waar Martialis en Vergilius klaagden over de drukte, de stank en de corrupte stad en zij de geneugten bezongen vanuit de buitenvilla.

Kortom, stedelingen houden zéker wel van de natuur.

Als die stedelingen dan zo van natuur houden en graag de stad ontvluchten, moeten we de natuur dan niet naar de mensen brengen of er in elk geval voor zorgen dat natuur binnen hun bereik ligt? Dat dacht men anderhalve eeuw geleden ook al. Zo ontstond in Engeland in de 19e eeuw de parkenbeweging als een reactie op het gezwel van de industriële stad. Het werd aangezwengeld door The Select Committee on Public Walks die in 1833 een rapport publiceerden waarin zij concludeerden dat de armste mensen, die in de grootste stedelijke kernen woonden – in overbevolkte situaties en diepe armoede – een grote behoefte hadden aan parken. In het rapport werden de voordelen van parkaanleg opgesomd in zowel fysieke, morele, spirituele als politieke termen. Parken zouden de longen van de stad zijn en de lucht zuiveren, de volksgezondheid verbeteren en lichaamsbeweging aanmoedigen, een alternatief bieden voor kroeg en café en de geest verheffen door contact met de natuur. Omdat alle sociale klassen van de parken gebruik zouden maken, zouden bovendien sociale spanningen verminderen en zouden de klassen van elkaar leren.

Zie hier de waarde van natuur voor de stadsmens. Biodiversiteit werd niet genoemd, maar daarvan was er toen ook nog genoeg.

Als natuur in de stad zo belangrijk is, is de volgende vraag: hoévél natuur wil de mens in de stad en hoe moet die natuur er dan uit zien? In het ruimtelijk beleid voor nieuwbouwwijken wordt gestreefd naar 75 vierkante meter groen per woning. Idee is dat hiermee een gunstig biotoop voor de stadsbewoner wordt gecreëerd. Misschien denk je wel: Hoe meer groen hoe beter, maar kijk in dat geval eens naar de Bijlmer. Zij werd aangelegd met 80% groenoppervlak. De Amsterdammer die

behoefte had aan licht, lucht en ruimte en hier in de stad een gebrek aan had kon hier lux wonen in een parkachtige omgeving. Het moest een eldorado zijn, een modelwijk voor de moderne mens. Het werd een getto. Zou jij er willen wonen?

Uit onderzoek naar de beleving van groen in de stad blijkt dat de oppervlakte van openbare groengebieden er niet zoveel toe doet. Het is juist de aanwezigheid van visuele kwaliteit die het meest bepalend is voor de belevingswaarde van openbare groenvoorzieningen. Daarbij blijkt men groen verspreid over de stad te prefereren boven parken op een paar plekken in de stad. Algemeen blijken stadsbewoners en vooral die uit de lagere sociale klassen van ordelijk, goed onderhouden, veilig en afwisselend groen te houden, iets wat in de Bijlmer bleek te ontbreken. Het groen daar werd bestempeld als gevaarlijk niemandsland. Het sloot niet aan bij de behoeften van mensen. Daarom is nu minder, maar nettere en meer gevarieerde natuur in het nieuwe wijkontwerp opgenomen.

Maar als mensen zo van nette, opgeruimde en veilige natuur houden vraag ik mij wel af hoe het zit met de scharrelkinderen van Richard Louv? Zij moeten toch kunnen ontdekken en dat kan toch alleen maar als natuur verrassend en onvoorspelbaar is? Uit onderzoek blijkt dat liefde voor natuur ontstaat in de kinderjaren. Vraag bij wijze van experiment maar eens aan een willekeurig persoon wat hij of zij met natuur heeft. Bijna altijd volgt er dan een verhaal uit de vroege jeugd.

Dit roept bij mij de vraag op of we dan niet juist ook aan de kinderen moeten vragen wat hun voorkeuren zijn? Wat voor natuur vinden zij leuk en belangrijk? Ook ik heb als kind de natuur ontdekt in een stukje niemandsland tussen de tuin en het spoor, midden in de stad. Er was van alles te vinden: padden, salamanders, naaktslakken en allerhande kriebeldiertjes en jeukbeestjes. Het was spannend en geenszins netjes en opgeruimd. Er gebeurde ook dingen die het daglicht niet verdroegen, maar ja dat was juist leuk. Je verstoppen in een boom, enge mannen bespieden en het gevoel hebben dat jij de enige bent die dit plekje kent. Ja, dat waren nog eens tijden. Nu is dat stukje niemandsland veranderd in een tegelvlakte. En de kinderen? Die hebben nu een wipkip op de hoek met van die rubber tegels er onder en een hek er om heen.....

En dan vinden we het gek dat de meeste stadskinderen niet meer buiten spelen en soms meer pokémonbeestjes kennen dan diertjes in de achtertuin. Aangezien steeds meer kinderen opgroeien in een stedelijke omgeving lijkt het mij als natuurliefhebber zaak hier serieus bij stil te staan. Op de vraag of wij moeten wanhopen zeg ik stellig nee, want kinderen zijn wel degelijk nog ontvankelijk voor de natuur. Dit bewijst een filmpje dat een aantal stadse binnenkinderen mij laatst vol trots liet zien. Het ging over een egelfamilie die zomaar, zonder het aan pappa en mamma te vragen was gaan wonen in hun achtertuin.....

Natuur in de stad. Het moge duidelijk zijn dat er veel over is te zeggen. Er is veel over te filosoferen. Zij is vanuit diverse invalshoeken te belichten. Zij wordt niet door iedereen hetzelfde beleefd. Wat voor de één aantrekkelijk is, is dat niet per sé voor de ander. Laten we daarom maar streven naar afwisseling, voor ieder wat wils. Mensen houden van natuur, maar laat natuur het verhaal van de mensen zijn, want alleen de populaire verhalen kunnen uitgroeien tot bestseller. Aan mij als natuurliefhebber de uitdaging om de fantasie van de stadsmens tot bloei te laten komen, want een goed verhaal begint nu eenmaal bij inspiratie.

En wie zich nu nog afvraagt welke doelsoorten we het beste kunnen nastreven en welke biotopen we daarvoor moeten aanleggen? Die kan ik adviseren om te gaan voor de Homo Urbanis. Zij gedijt het

beste met uitzicht op groen. Ze houdt van variatie, liefst aaibaar en leuk, ze tolereert niet alles, maar leeft het beste samen met andere soorten als zij dat van jongs af aan gewend is.

Tja, de stadsbewoner en haar o zo diverse natuur.....

Stelling 1:

De homo urbanis is de voornaamste doelsoort voor natuur in de stad.

Marjan Visscher (1977) is in 2001 in Utrecht afgestudeerd als fysisch geograaf. Nadien heeft zij diverse beleidsvoorbereidende en -uitvoerende functies vervuld bij Landschapsbeheer Nederland, de provincie Utrecht en de Stichting Vernieuwing Gelderse Vallei. Momenteel werkt zij als senior medewerker programma- en projectbureau bij Stichting Geldersch Landschap en Geldersche Kasteelen. m.visscher@mooigelderland.nl / 026-3552542.